

УДК 332.1:338.439(477)

Руснак А. В.

Херсонський державний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

У статті дано оцінку ресурсному потенціалу сільських територій. Визначено перспективи розвитку аграрного виробництва. Досліджено напрями покращення використання наявного туристичного та рекреаційного потенціалу.

Ключові слова: ресурсний потенціал, сільські території, інвестиції, кластер, виробництво, туризм, інфраструктура.

Постановка проблеми. Майбутнє сільських територій залежить від раціонального поєднання, формування та ефективного використання ресурсного, економічного й соціального потенціалів. Воно виражається через нарощування виробництва, відновлення й подальший розвиток трудового потенціалу і на цій основі – через забезпечення особистих потреб та добробуту кожної сільської сім'ї, територіальної громади, поселенського утворення. Адже виробництво виступає основною сферою отримання доходів, які є необхідними при задоволенні першочергових потреб всього населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань функціонування сільських територій присвячено багато наукових праць таких учених, як В.Г. Андрійчук, О.Г. Булавка, М.В. Гладій, О.Д. Гудзинський, С.І. Дорогунцов, О.Ю. Єрмаков, М.І. Малік, Л.О. Мармуль, О.І. Павлов, О.В. Шкільов, О.Г. Шпикуляк та багатьох інших. Проте науковці переважно досліджують соціально-економічний розвиток сільських територій, тому проблеми формування та використання ресурсного потенціалу цих територій – актуальні.

Метою статті є аналіз процесів формування та використання ресурсного потенціалу сільських територій.

Результати дослідження. Земельні ресурси є основою людського існування, що визначає їх важливу роль у процесі соціально-економічного розвитку суспільства. Як основа екосистеми, знаряддя і предмет виробництва, об'єкт права власності земельні ресурси є базисом сталого розвитку, умовою соціального прогресу та добробуту людини. Усі землі України потребують дбайливого використання та охорони. Особливо це стосується сільськогосподарських угідь, які продовжують вилучатися для інших потреб. Сільськогосподарські угіддя займають 69% площі всіх земель України.

Землі в Україні характеризуються високою розораністю – рілля займає 78% у складі сільськогосподарських угідь. Важливим напрямом зменшення інтенсивності ерозійних процесів, подальшої деградації ґрунтового покриву є продовження робіт щодо вилучення з обробітку малопродуктивних, ерозійно небезпечних земель. Зменшення рілля в обробітку і переведення її в природні кормові угіддя та під заліснення відповідають основним принципам раціонального землекористування, охорони й відтворення родючості ґрунтів. Найбільша питома частка сільськогосподарських угідь зосереджена у власності недержавних підприємств – 47%.

Хоча Україна за останні кілька років досягла значних успіхів у виробництві продукції рослинництва, оцінки експертів й учасників ринку свідчать про те, що потенціал рослинництва та

супутньої інфраструктури вітчизняного аграрного сектору значний та залишається привабливим для інвесторів. Зокрема, у 2013 р. було вироблено 63,1 млн тонн зернових культур на 66 997,3 млн грн (у постійних цінах 2010 р.), це на 16,9 млн тонн (26,8%) більше, ніж у попередньому році. Найбільше виробництво зернових культур було у Полтавській (5,6 млн тонн, або 8,9%), Вінницькій (4,9 млн тонн, або 7,8%), Харківській (4,2 млн тонн, або 6,7%) та Черкаській (4,1 млн тонн, або 6,5%) областях. Особливо привабливим у рослинництві є виробництво тих культур, які Україна щорічно експортує в країни ЄС, а також в Китай та Азію, це пшениця, кукурудза, соняшник, соя та ріпак.

Ще менше реалізований потенціал тваринництва в Україні. Зрозуміло, що виробництво зернових та олійних культур, м'яса і молока – це не все сільгоспвиробництво, але резерви зростання навіть цих напрямків і, відповідно, капіталовкладень дають підстави прогнозувати позитивні тенденції у цих галузях. Впровадження сучасних технологій допоможе Україні збільшити виробництво зернових з 60 млн тонн у 2014 р. до 80–90 млн тонн у 2022 р., вважають аналітики Асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» («УКАБ») [1]. Для всіх інвесторів, а особливо для зарубіжних, привабливими будуть напрямки бізнесу, які орієнтовані на експорт продукції. Основні експортні культури, найбільш затребувані на світовому ринку, мають високий потенціал для підвищення врожайності. На думку експертів, впровадження сучасних технологій обходиться приблизно в 1 тис. дол. США в перерахунку на 1 га посівної площі, враховуючи купівлю техніки. Інвестиції ж в елеваторне господарство складуть 150–270 дол. США в перерахунку на 1 тону зберігання зерна. Якщо підприємство обробляє 5 тис. га при середній врожайності 6 тонн/га, то йому потрібен елеватор потужністю зберігання 20–30 тис. тонн, вартість якого приблизно 5 млн дол. США, тобто ще 1 тис. дол. США на 1 га. Не контролюючи ланцюжок вартості, підприємство не отримає оптимальної ціни, але для її забезпечення потрібні значні капітальні інвестиції.

Наявність зернової логістичної інфраструктури – значний резерв підвищення рентабельності. Наприклад, у підприємства із земельним фондом 5 тис. га за умови, що воно володіє комплексом для зберігання зерна, інвестиції в агротехнології можуть окупитись за два роки, а рентабельність виробництва при належному управлінні може досягти 20–30%. За даними експертів, відсутність такого комплексу збільшує термін окупності вкладень до 3–5 років [1].

Частково, за оцінками «УКАБ», кошти в рослинництві вже інвестовані, але приблизно 10 млн га чекають капіталовкладень. Отже, тільки у ви-

робництво зернових та олійних культур, враховуючи первинну логістику, необхідно інвестувати близько 20 млрд дол. США.

В найближчому майбутньому популярними будуть інвестиційні проекти, спрямовані на оптимізацію внутрішніх логістичних процесів, зниження енергоємності виробництва (будівництво елеваторів, установка додаткових сушок). Як стверджують експерти, складна ситуація з поставками газу сприятиме поступовій переорієнтації на альтернативні види палива. При цьому зараз є інвестори, готові фінансувати навіть дрібні та середні фермерські господарства, які переходять на альтернативні джерела енергії.

З тваринництвом ситуація трохи складніша. Щоб нарощувати виробництво продукції тваринництва, потрібно мати ринки збуту, що формуються внаслідок збільшення внутрішнього споживання або експорту. На внутрішньому ринку споживання лімітовано платоспроможністю населення, підвищення якого найближчим часом не прогнозується. Щодо експорту продукції тваринництва, то Україна історично залежала від ринків країн СНД, (насамперед Росії), на яких перспектива збуту продукції не очевидна. Дозвіл на експорт в ЄС Україна маємо лише щодо м'яса птиці, та й то квота в 36 тис. тонн, що менше на 4% від обсягу внутрішнього виробництва [2]. Наприклад, зараз через заборону на ввезення української молочної продукції в РФ переробні підприємства скорочують випуск сирів та збільшують виробництво експортно-орієнтованої продукції тривалого зберігання: сухого молока та вершкового масла. Водночас ціни на сухе молоко на світовому ринку (як і на зернові) знижуються, тому виробники шукають нових покупців на ринках Азії та Далекого Сходу. Деякі компанії встановлюють нове обладнання для виробництва сухих молочних продуктів високої якості, а також проходять сертифікацію за європейськими стандартами, щоб поставляти продукцію, зокрема, в Китай та інші країни.

Тому в перспективі можливо, що попит на сире молоко з боку переробних підприємств не зменшиться, більше того, зросте зацікавленість у придбанні якісного молока у сільськогосподарських підприємств. Це дає підставу експертам прогнозувати можливе збільшення поголів'я корів в Україні з 560 тис. голів за станом на початок 2014 р. до 700 тис. до 2022 р. Якщо врахувати, що інвестиції в сучасні технології в перерахунку на одну корову становлять 8–10 тис. дол. США, а при збільшенні поголів'я на 140 тис. буде необхідно близько 1,4 млрд дол. США [1].

Незважаючи на те, що деякі компанії переглянули свої інвестиційні плани і якісь проекти відклали, в цілому інвестори як внутрішні, так і закордонні, продовжують вкладати кошти в аграрний сектор України. На думку експертів, сьогодні основною проблемою стає наявність фінансових ресурсів для інвестування в сільське господарство України. Нині вартість позикових коштів здебільшого «з'їдає» отриманий прибуток. Тому масштабні інвестиційні проекти великі сільськогосподарські підприємства реалізують в основному на кошти міжнародних фінансових інститутів, таких як Міжнародна фінансова корпорація (IFC) та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) [2]. За даними представництва IFC в Україні, з 2004 р. корпорація вже інвестувала більше 800 млн дол. США у різні проекти в аграрному секторі України й продовжить це робити, тому що перспективні проекти з погляду повернення інвес-

тицій, можна знайти в будь-якому підсекторі вітчизняного агробізнесу [2].

Останнім часом активізувався та матеріалізувався інтерес китайських інвесторів до аграрного сектору України. Зокрема китайсько-українська аграрна компанія «Фанда» (м. Київ; СП китайської промислової корпорації «Хуанфань Цюй» та української компанії Dara Group) планує до 2019 р. реалізувати в Чернігівській області інвестиційний проект на 58 млн дол. США у рослинництві та тваринництві. Він передбачає створення агрофірми з вирощування зернових культур (17,5 млн дол. США), свинокомплексу на 50 тис. голів на рік (12,5 млн дол. США), чотирьох молочних ферм на 5 тис. голів кожна (25 млн дол. США), а також тепличного комплексу площею 12 га з вирощування 0,6–1 тис. тонн овочів на рік (2,5 млн дол. США).

На сільських територіях зосереджено значні рекреаційні ресурси, до яких належать географічні об'єкти, що використовуються чи можуть бути використані для відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення населення. Природні рекреаційні ресурси України різноманітні. А також сприятливі умови для організації відпочинку на берегах та лиманах Чорного й Азовського морів, водойм, річок та Карпатах. Площа рівнинних рекреаційних ландшафтів становить 7 млн га, гірських та передгірських – понад 2 млн га. Особливе місце серед ландшафтних ресурсів займають морські пляжі, загальна довжина яких становить 1 160 км, або 47% від берегової смуги. На морських пляжах України можуть відпочивати одночасно 4,1 млн осіб, а ландшафтні рекреаційні ресурси усіх видів дають змогу одночасно оздоровлювати близько 47 млн осіб.

До групи пізнавальних ресурсів належать пам'ятки історії, історико-архітектурні пам'ятники, пам'ятки сучасної архітектури, унікальні споруди культури, спорту, ремесла, пам'ятники фольклору тощо. Україна багата пізнавальними ресурсами, хоча їх розміщення і структура дуже часто мають регіональну специфіку. Якщо Центральна і Східна Україна багаті на історичні пам'ятки, пов'язані із зародженням і розвитком української історії та культури, а Південна є територією, де виявлено чимало пам'яток античної культури, то Західна виділяється етнічними особливостями, пам'ятками фольклору, народної архітектури. Такі об'єкти приваблюють туристів незалежно від сезону і пори року, що відіграє неабияку роль в активізації рекреаційної діяльності. Отже, туризм набуває особливого значення.

Перспективою розвитку внутрішнього і візного туризму в Україні можуть стати так звані туристичні кластери. Головна відмінність туристичного кластера від виробничих, агропромислових та інших – його територіальна організація. Інтерес інвесторів фокусується на території, прилеглої до привабливих історичних, природних чи інших об'єктів наявної туристичної інфраструктури. При цьому в кластер входять як самі ці об'єкти, так і підприємства, що забезпечують його функціонування (транспортні компанії, засоби розміщення туристів, підприємства, які надають побутові послуги, об'єкти громадського харчування тощо). Якщо учасники кластеру створюють комплексний туристичний продукт, кожен з них отримує значно більшу вигоду порівняно з тією, яку міг би отримати, працюючи один.

Вітчизняний туристичний ринок більше орієнтований на виїзний туризм або ж на відпочинок в

курортних регіонах: в Карпатах і в Криму (до останнього часу). Останнім часом підвищився інтерес до відпочинку відносно недалеко від місця проживання. При цьому в ряді випадків туристичні фірми не могли надати туристам виразну інформацію про те, які послуги, крім проживання або пляжного відпочинку, вони можуть отримати в тому чи іншому регіоні. А отже, реально зацікавити туристів затриматися в якомусь місці більше двох-трьох днів дуже складно. Однією з основних причин є хаотичне освоєння привабливих туристичних територій, на яких кожен організував бізнес на свій ризик, без чіткого уявлення про наявність туристичного потоку, супутніх послуг та інфраструктури, що дозволяє залучити й утримати визначену цільову клієнтуру. Оскільки у 2014 р. Одеська, Херсонська,

Миколаївська області виявилися неготовими до прийому більшої кількості туристів, фахівці схиляються до ідеї кластерного розвитку окремих територій в цих регіонах, а це стимул для залучення інвесторів, послуги яких орієнтовані на туристів або постачання базових туристичних підприємств. Інша справа, що туристичні кластери цікаві дрібним приватним інвесторам, враховуючи іноземних, які можуть отримати взаємну вигоду від співробітництва з базовим туроб'єктом.

Висновки. Отже, соціально-економічний розвиток сільських територій у контексті ефективного використання їх ресурсного потенціалу необхідно здійснювати шляхом одночасного поєднання рівнів розвитку економічного та соціального потенціалів.

Список літератури:

1. Асоціація «Український клуб аграрного бізнесу» [Електронний ресурс]: [веб-сайт]. – Режим доступу: www.ucab.ua.
2. Business [Електронний ресурс]: [веб-сайт]. – Режим доступу: www.business.ua.
3. Статистичний щорічник України за 2013 р.: стат. зб. / [за ред. О.Г. Осауленка]; Державна служба статистики України. – К., 2013. – 533 с.

Руснак А. В.

Херсонский государственный аграрный университет

ФОРМИРОВАНИЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ УКРАИНЫ

Резюме

В статье дана оценка ресурсному потенциалу сельских территорий. Определены перспективы развития аграрного производства. Исследованы направления улучшения использования имеющегося туристического и рекреационного потенциала.

Ключевые слова: ресурсный потенциал, сельские территории, инвестиции, кластер, производство, туризм, инфраструктура.

Rusnak A. V.

Kherson State Agrarian University

THE CREATION AND USE OF RESOURCE POTENTIAL OF RURAL UKRAINE

Summary

This article assesses the resource potential of rural areas. The prospects of agricultural production. Studied areas of increased use of tourism and recreational potential.

Keywords: recreation and tourism, rural development, investment, cluster, manufacturing, tourism, infrastructure.